

Po stopách spoločnej histórie 20. storočia - Funkcionalizmus
Výhradnú zodpovednosť za obsah tejto publikácie nesú jej autori a nedá sa stotožniť s oficiálnym stanoviskom Európskej únie

FUNKCIONALIZMUS

CENTRÁ MODERNY V MEDZIVOJNOVOM OBDOBÍ

Akad.arch. Ing. Igor Mrva

2025

Začiatok dvadsiateho storočia

Začiatok dvadsiateho storočia sa niesol v znamení politického, spoločenského a kultúrneho pnutia.

- 1 svetová vojna
- Rozpad Rakúsko-Uhorska
- Vznik nových štátov
- Hľadanie vlastnej identity novovzniknutých štátov
- Odmietnutie akademizmu vo výtvarnom umení
- Nové smery v architektúre

Architektúra začiatku dvadsiateho storočia

- Francúzsky kubizmus – 1906
- Český kubizmus – 1909, (vrchol 1911 až 1914)
- Holandský romantizmus – 1918
- Nemecký expresionizmus – 1920
- Holandský neoplasticizmus – 1912
- Sovietsky konštruktivizmus – 1920 do 1935
- Francúzsko-švajčiarsky purizmus – 1918 do 1933
- Corbusierov funkcionalizmus – 1924 do 1940
- Nemecký Bauhaus – 1919 do 1933
- Funkcionalizmus v Československu až do roku 1948

Architektúra začiatku dvadsiateho storočia

Ak zjednodušíme líniu vzniku modernej architektúry odmietajúcej dekorativizmus predvojnového obdobia, tak sa môžeme zamerať na nasledujúce vývojové etapy:

- Český kubizmus ako posledný architektonický sloh uplatňujúci dekoratívne prvky, predovšetkým na fasáde.
- Holandský neoplasticizmus, ktorý sám seba definuje ako smer antidekoratívny a antikubistický.
- Francúzsko-švajčiarsky purizmus s jeho manifestom – „Po Kubizme“
- Corbusierov funkcionalizmus, ako syntézu oboch predchádzajúcich smerov odmietajúcich dekorativizmus a zameriavajúci sa predovšetkým na funkciu.

Český Kubizmus

Veľmi krátke obdobie v Českej architektúre v rokoch 1911 až 1914. Miera s akou ovplyvnili užité umenie a architektúru v Čechách nemá obdobu. Najznámejšou stavbou z tohto obdobia je Dům u Černé Matky Boží v Prahe od architekta Jozefa Gočára. 1911-12



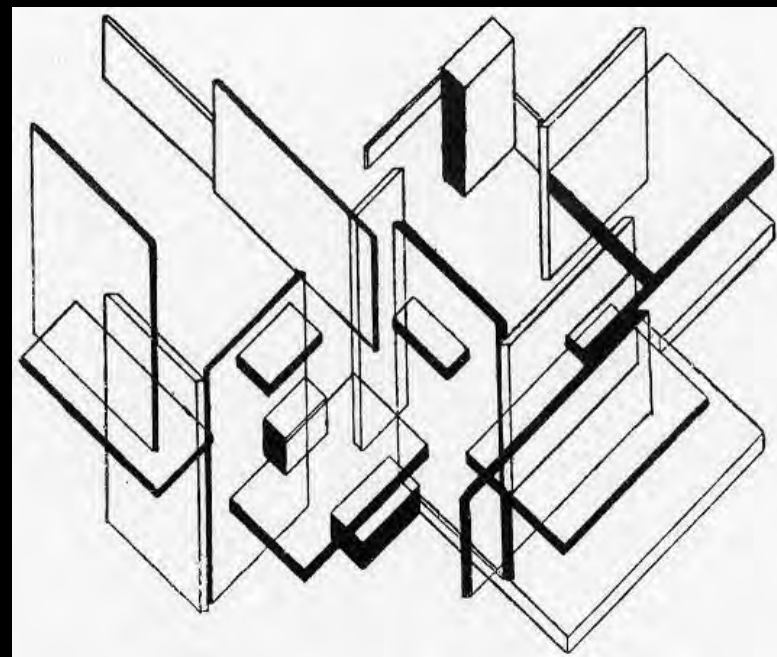
Holandský Neoplasticizmus

Ako štýl nefigurálnej maľby ho sformuloval v roku 1912 Pier Mondriani. Smer sa uplatnil aj v architektúre holandskej skupiny de Stijl. Základom bolo odmietnutie predom určenej formy a otvorenie stavby do priestoru.

V roku 1924 Van Doesburg sformuloval program výtvarnej architektúry ktorá má byť:

- elementárna a ekonomická
- funkčná a nemonumentálna
- dynamická
- antikubistická
- antidekoratívna

V tomto koncepte išlo viac o priestor ako o hmotu. Preto tu prevládajú rôzne konfigurácie plôch a nie hranoly a kociek.



Francúzsko-švajčiarsky Purizmus

Východiskové tézy Purizmu sformulovali Le Corbusier a maliar L. Ozenfant v roku 1918 v manifeste „Po Kubizme“. Hlavnú myšlienku Purizmu formulovali vo vete:

„Nový duch je duchom konštrukcie a syntézy, riadený jasnou myšlienkou.“

V architektúre Purizmus znamenal predovšetkým redukciu architektonických prvkov na základné tvary: hranol, kocku, ihlan a guľu. Purizmus otvoril cestu k dôslednému racionalizmu.

Puristická architektúra dôsledne bojovala proti prebujnelému ornamentalizmu. A snád' najdôslednejšie zo

Francúzsko-švajčiarsky Purizmus

všetkých proti nemu bojoval brnenský nemec, architekt Adolf Loos. Loos považoval ornament za zbytočný, ba až amorálny. Loosovo odstránenie ornamentu z architektúry nemožno považovať, len za zmenu výzoru fasády. Ide tu o úplne nový výraz stavieb. Loosove odmietanie ornamentu sa stalo jedným z pilierov modernej medzivojnovnej architektúry .

Loos sa venoval aj sociálnym aspektom architektúry. Predovšetkým bytovej výstavbe.

- Princípy purizmu použil Le Corbusier pri návrhu vily La Roche v Paríži a architekt A. Loos pri návrhu vily básnika Tristana Tzary na Montmartri v Paríži.

Základné tézy a požiadavky funkcionalizmu formulované Le Corbusierom v roku 1927

- Funkcia určuje formu / Forma nasleduje funkciu
- Požiadavka účelného riešenia je zároveň chápaná aj ako požiadavka technická, hospodárska, sociálna a kultúrna.
- Primárnym hľadiskom boli funkčné požiadavky, ktorým bolo podriadené všetko ostatné.
- K cieľom tejto doby patrila aj snaha o obnovenie harmónie medzi človekom a jeho prostredím.
- Išlo aj o snahu zlepšenia sociálnych podmienok života ľudí. Predovšetkým bývania.

Vila Savoye

Vila Savoye je najznámejším a ľahko poznateľným príkladom funkcionalistickej architektúry. Možno na nej vidieť použitie všetkých piatich princípov funkcionalizmu priamo v praxi.

Vila bola postavená ako vidiecke sídlo rodiny Savoye v roku 1928 až 1931. Bola málo obývaná a prežila viacero návrhov na jej zbúranie. V roku 1958 prešla do majetku francúzskeho štátu. V roku 1965 bola vyhlásená za francúzku historickú pamiatku.

A to ešte za života jej autora!

Vila Savoye

V roku 1985 až 1997 bola vila zrekonštruovaná .

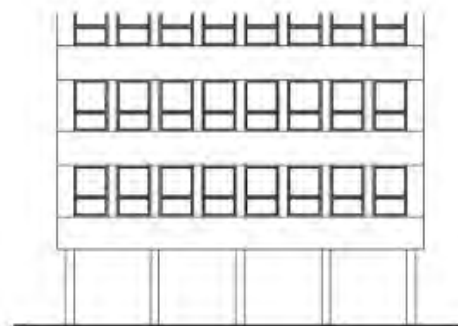
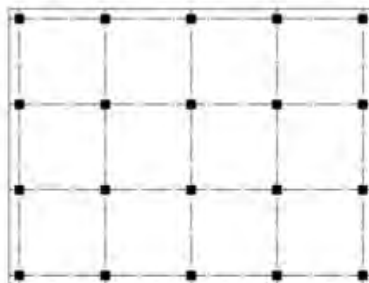
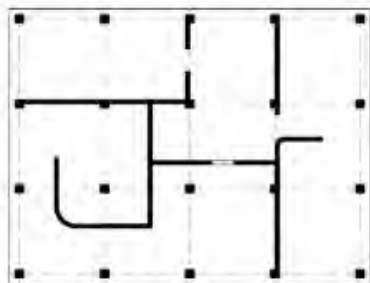
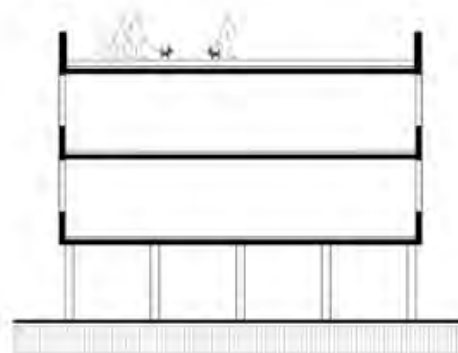
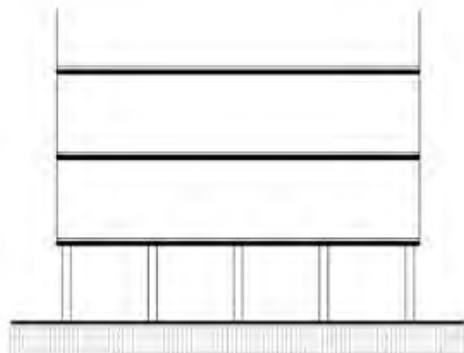
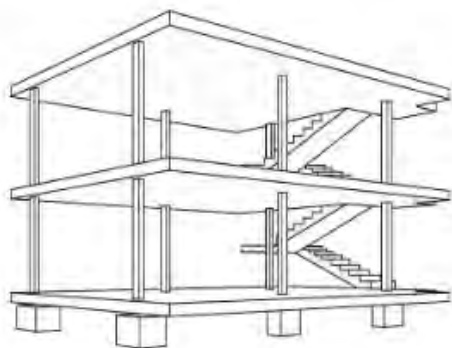
Od rekonštrukcie je celoročne prístupná pre návštevníkov.

V júli 2016 bola Vila Savoye spolu s ďalšími 16 stavbami Le Corbusiera, nachádzajúcimi sa v 7 krajinách celého sveta, zapísaná do zoznamu svetového dedičstva UNESCO. 10 stavieb sa nachádza vo Francúzku, ďalšie sú vo Švajčiarsku, Belgicku, Nemecku, Argentíne, Japonsku a v Indii.

8 hlavných atribútov funkcionalizmu tak, ako ich sformuloval Le Corbusier

- Funkcia určuje formu / Forma nasleduje funkciu
- Funkčným požiadavkám je podriadené všetko ostatné
- Žiadne zbytočné dekoratívne a ozdobné prvky
- Pilóty vyzdvihujúce stavbu nad terén
- Záhrada / terasa na streche
- Voľná dispozícia (pôdorysný plán)
- Pásové okno
- Voľné priečelie bez nosných konštrukčných prvkov

Atribúty funkcionalizmu tak, ako ich sformuloval Le Corbusier



Nie každá, na pohľad, jednoduchá a účelne riešená stavba kde stĺpy nesú strop a na strechách sú terasy, je funkcionalistickou stavbou!

Zádušný chrám kráľovnej Hatšepsut v Dér al-Bahri
neďaleko Luxoru, 1479 až 1454 p.n.l.



Centrá funkcionalizmu v Európe

Funkcionalizmus v jeho „čistej“ podobe bol predovšetkým európskou záležitosťou. Najviac sa funkcionalizmus ujal v:

Nemecku

Holandsku

Československu

Ak budeme presadenie sa funkcionalizmu posudzovať podľa množstva realizácií, veľkosti krajiny a dĺžky obdobia, času počas ktorého sa v tej-ktorej krajine funkcionalizmus uplatňoval, tak na prvé miesto sa dostáva medzivojnové Československo.

Vo Francúzsku sa nepresadil a okrem diel Le Corbusiera nenašiel významnejšie uplatnenie.

Funkcionalizmus v Nemecku

Nemecko stálo v medzivojnovom období na čele architektonického diania v Európe. Prvou presvedčivou demonštráciou funkcionalistickej architektúry sa stala výstava moderného bývania v Štutgarte v roku 1927. Svojimi stavbami sa tu prezentovali také známe architektonické osobnosti akými boli, Le Corbusier (riešenie dvojdomu), M. W. Gropius, Mies van der Rohe, J.J.P. Oud a ďalší. Výstava priniesla rad typizovaných rodinných domov a presvedčivo demonštrovala princípy a možnosti funkcionalistickej architektúry.

Funkcionalizmus v Nemecku

Frankfurt sa stal centrom pokusu o reformu bývania a racionalizáciu stavebníctva. Vznikli tu návrhy minimálnej kuchyne a boli tu po prvý krát v roku 1926 použité panelové prvky pri výstavbe kolónie Praunheim.

Vo Frankfurte nad Mohanom sa vtom čase pripravovala výstavba cca 1000 bytov a vyvstala aj otázka ako zariadiť kuchyňu. Vyriešením tohto problému bola poverená architektka Margarete Schütte-Lihotzky. V Roku 1926 navrhla „frankfurtskú kuchyňu“ predchodkyňu dnešných kuchýň na mieru.



Funkcionalizmu v Nemecku - Bauhaus

V roku 1923 vyhlásil Walter Gropius zásadu koordinácie všetkých tvorivých síl na racionálnej báze tak, aby v architektúre dosiahli svojho zjednotenia. Za cieľ Bauhausu považoval kolektívne dielo. V Bauhause sa sústredili ako učitelia najvýznamnejší predstavitelia európskej moderny.

Z výtvarníkov napr. W. Kandinsky a P. Klee.

Z architektov napr. M. Breuer, H. Mayer (druhý riaditeľ Bauhausu) a Mies van der Rohe, ktorý bol aj jeho posledným riaditeľom.

V roku 1925, po vyhnaní Bauhausu z Vajmaru presídlila škola do Dessau.

V roku 1933 bol Bauhaus pod politickým tlakom definitívne rozpustený.

Funkcionalizmu v Československu

Nástup funkcionalizmu v novovzniknutom štáte

- Novovzniknutý československý štát hľadal po prvej svetovej vojne svoju identitu. Okrem iného sa chcel dištancovať od rakúskeho baroka a maďarskej secesie. S funkcionalizmom prišlo niečo, čo bolo iné ako bombastické stavby Rakúsko-Uhorska a s čím sa architekti tej doby rýchlo stotožnili.
- Vďaka priaznivým politickým okolnostiam sa dostal funkcionalizmus v Československu do čela modernej architektúry v Európe. Pokiaľ v Nemecku jeho rozmach zastavil nástup fašizmu, v Rusku ho odmietol bolševický režim.
- V Československu sa funkcionalizmus rozvíjal nie len v medzivojnovom období, ale aj počas vojny a ešte krátky čas po nej. Až do nástupu Socialistického realizmu.
- Úspech funkcionalizmu spočíval aj v tom, že začal myslieť na blaho ľudí najmä v bytovej otázke. Toto myslenie provokovalo k novým materiálovým konštrukčným a dispozičným riešeniam.

Funkcionalizmus v Československu

Kontakt s čelnými představiteli evropské architektury

Po vzniku Československa domácí architektonická scéna udržela trvalý kontakt s takými osobnostmi architektury ako boli:

- A.Loos – vila Dr. Müllera v Praze 1929-30
- Mies van der Rohe – vila Tugendhat v Brně 1929-30
- P. Behrens – synagoga v Žiline 1928
- Le Corbusier – účast pri urbanistickom plánovaní priemyselného mesta Zlínu, podľa regulačného plánu F.M. Gahuru 1932-34

Výstavba nového priemyselného mesta bolo v Európskych pomeroch celkom ojedinelé. Úsporná technológia nosného železobetónového skeletu s výplňovým režným tehlovým murivom dala mestu jednotný slohový charakter, ktorý sa udržal aj po druhej svetovej vojne.

Funkcionalizmus v Československu

A.Loos – vila Dr. Müllera v Prahe 1929-30



Funkcionalizmus v Československu

Domáca architektonická scéna

V povojnovom období sa dostávali do popredia sociálne témy. Bola to predovšetkým otázka bývania a minimálneho bytu, ktoré podnietili výstavbu prvých bytových komplexov v Prahe, Bratislave a Brne. Potreby a otázky bytovej výstavby viedli po roku 1930 aj k vypracovaniu viacerých návrhov kolektívnych domov architektmi Levé fronty, ktorí stáli na čele progresívnych snáh československej medzivojnovavej avantgardy.

Okrem bytovej výstavby sa stavali aj všetky ostatné typy stavieb: školy, liečebné ústavy, obchodné domy, vily atď.

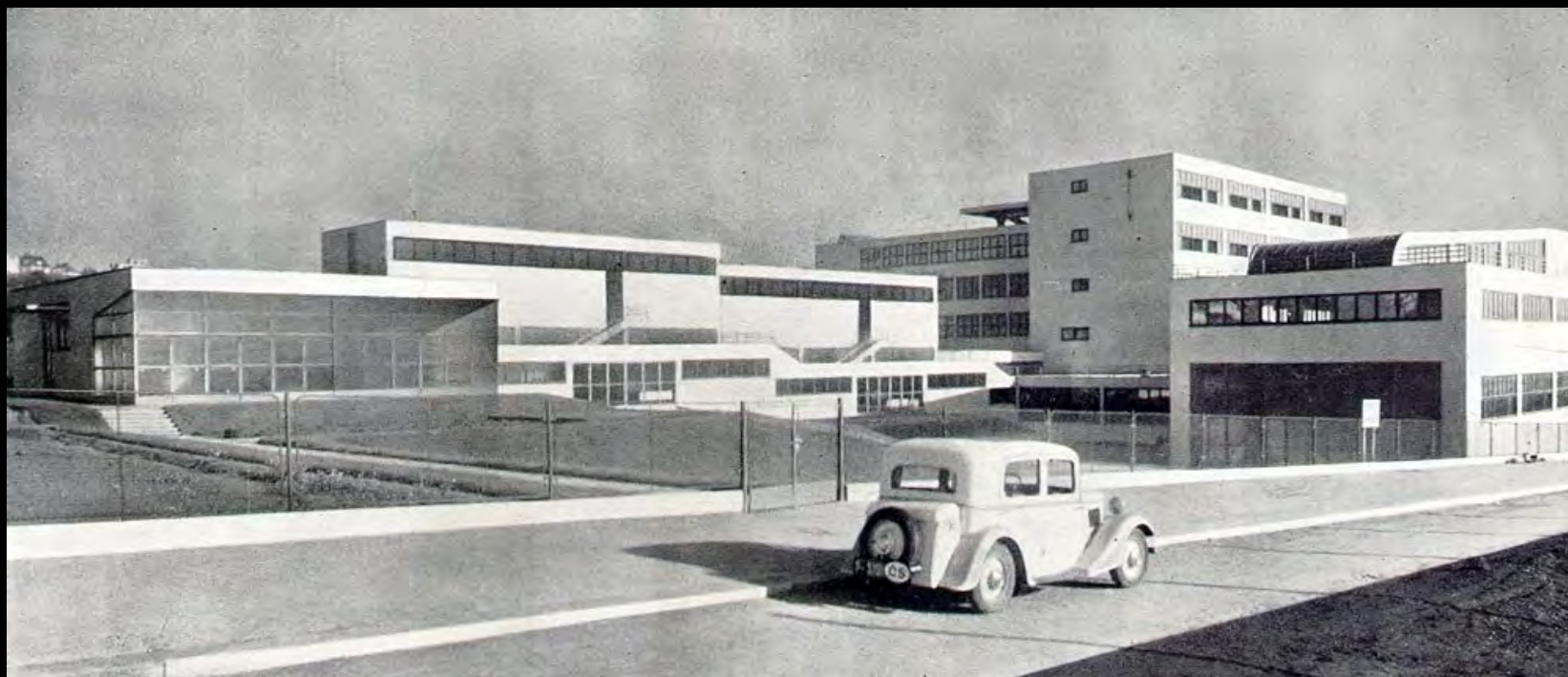
Funkcionalizmus v Československu

Teoretické základy funkcionalizmu na našom území rozvíjal predovšetkým pražský časopis Stavba, založený v roku 1921 a vedený architektom Oldřichem Starým. Neskôr, v roku 1924 sa pripojil aj Klub architektů. V programe Stavby a Klubu architektů bol kladený dôraz na sociálne aspekty architektúry, ktorá má v plnej miere zodpovedať potrebám doby.

Popri Prahe sa v polovici dvadsiatych rokov dvadsiateho storočia stalo veľkým a aj vo svete známym strediskom funkcionalistickej architektúry v Československu Brno. A to predovšetkým zásluhou architektov Bohuslava Fuchsa, Emila Králíka, Jana Víška a ďalších architektov, ktorí sa v roku 1928 zúčastnili na výstavbe brnenského výstaviska.

Funkcionalizmus v Československu

Francúzská škola v Prahe, J. Gillar 1935



Funkcionalizmus v Československu

Český architekti tvoriaci aj na Slovensku

Medzi českých architektov tvoriacich na Slovensku, alebo aj na Slovensku patria:

- Bohuslav Fuchs
Kúpalisko Zelená Žaba v Tr. Tepliciach, 1935
- Jaromír Krejcar
Liečebný dom Machnáč v Tr. Tepliciach, 1929-32
- Vladimír Karfík
Obchodný dom BAŽA v Bratislave, 1930
- Alois Balán a Jiří Grossman
Okresná sociálna poisťovňa, neskôr nemocnica na Bezručovej ul. v Bratislave, 1930-39
Okresná nemocenská poisťovňa Banská Bystrica, 1930

Funkcionalizmus v Československu

Slovenský architekti

- Emil Beluš
Kolonádny most v Piešťanoch, 1930-39
Národná banka Československá, Bratislava, 1930-39
Družstevný dom Bratislava, 1934-39
- Fridrich Weinwurm
Obytný súbor Nová Doba, Bratislava, 1932
- Klement Šillinger
Univerzitný internát Lafranconi, Bratislava, 1928-33
- Christian Ludwig
Obchodný a obytný dom Manderla, Bratislava, 1930-33
- Jozef Marek
Obytný dom Avion, 1931-32

Rozvoj modernej architektúry USA

V 19. storočí sa začala používať v stavebníctve okrem klasických materiálov aj oceľ. Pokiaľ v Európe sa oceľové konštrukcie používali na preklopenie veľkých priestorov výrobných a výstavných hál, v Spojených štátoch sa používali na výstavbu výškových budov. Mrakodrapy sa začali stavať v centrách amerických miest pre vysokú cenu pozemkov.

Priekopníkom modernej architektúry v Amerike bol architekt Louis H. Sullivan, ktorý svoju nekonvenčnú tvorbu podoprel aj teóriou. Zastával názor, že forma má sledovať účel. A to ešte dlho pred tým, než túto myšlienku sformulovali európski funkcionalisti. Alebo inak, že účel je činiteľ vymädzujúci formu.

Účelnosť bola typická pre vtedajší americký priemysel s jeho prísne ekonomickými zásadami.

Rozvoj modernej architektúry USA

Strediskom výtvarných a konštrukčných novôt sa v druhej polovici 19. storočia stala tzv. chicagska škola. Pri výstavbe výškových budov sa oceľové konštrukcie stali samozrejmosťou. Pri tom architekti priznávali raster oceľovej nosnej konštrukcie na priečeliach mrako-drapov. Priečelia mrakodrapov sa tak skladali z rastra nosnej oceľovej konštrukcie a rastra veľkých okien.

Typickým príkladom americkej architektúry tohto obdobia je New York a jeho mrakodrapy sústredené v Manhattane. Predovšetkým je to 398 metrov vysoká oceľová budova Empire State Building a mrakodrapy Rockefellerovho centra (1931-1940).

Éru chicagskej školy ukončila svetová výstava usporiadaná v roku 1893 práve v Chicagu. Prevládol tu historický dekorativizmus. Výstava veľmi posilnila konzervatívne prúdy v americkej architektúre.

Nestor chicagskej školy, Louis Sullivan, sa z jej konca nikdy nespamätal a skončil ako zlomený človek.

Rozvoj modernej architektúry USA

Napriek koncu chicagskej školy nezúfal mladý americký architekt a neoficiálny žiak Louisa Sullivana a jeho spolupracovník Frank Lion Wright. Aj keď Wright začínal v americkom tradicionalizme, veľmi rýchlo odmietol parížsky akademizmus. Wright sa snažil vytvoriť vyslovene americkú architektúru ako protipól tej európskej. Táto myšlienka ho sprevádzala celý život. Na Wrightovu tvorbu mal veľký vplyv jeho „učiteľ“ Louis Sullivan a zoznámenie sa s Japonským domom vystaveným na výstave v Chicagu. Predovšetkým jeho roztvorený pôdorys a spojenie s prírodou.

Ďalším impulzom rozvoja modernej architektúry v USA bol príchod architektov z Európy.

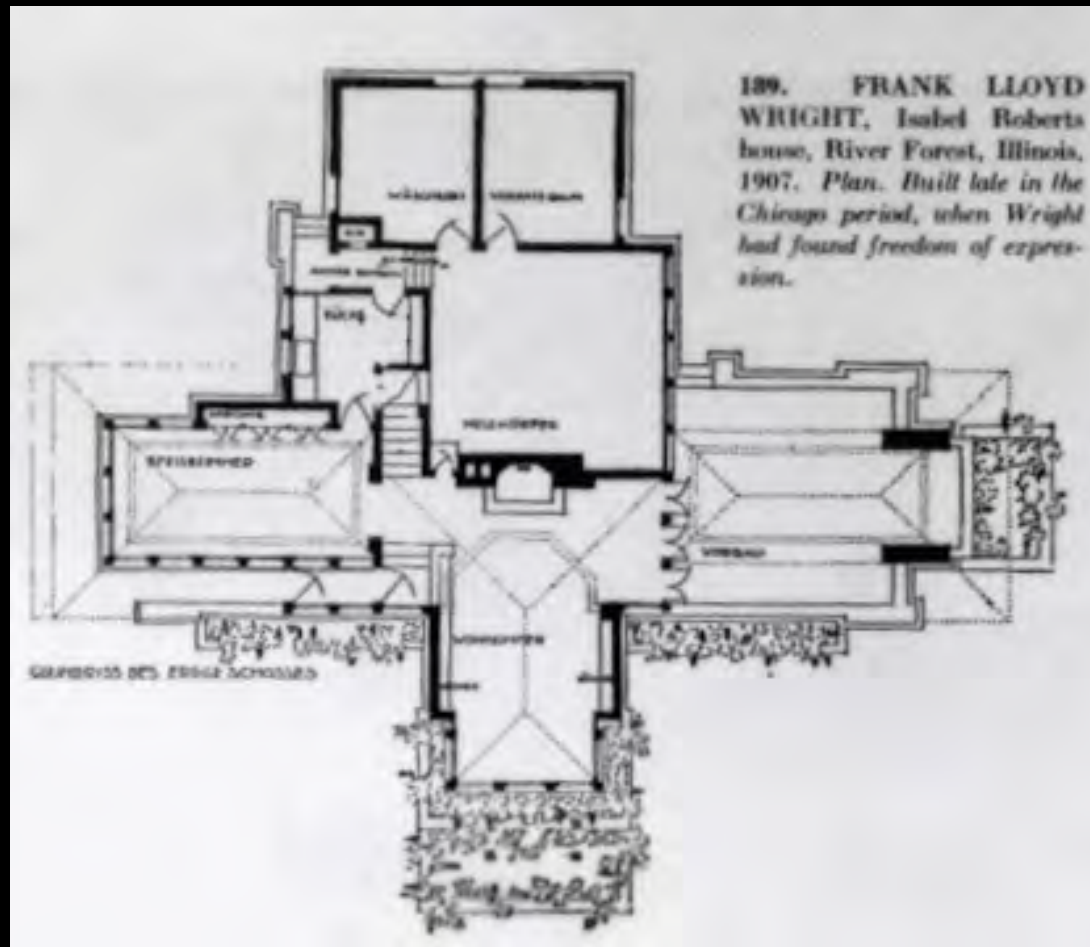
Od roku 1937 začal na Harvardskej univerzite pôsobiť ako profesor Walter Gropius. Preorganizoval a zmodernizoval tu výuku architektúry.

V roku 1938 emigroval do USA aj Ludwig Mies van der Rohe. Od tohto roku tu pôsobil ako riaditeľ oddelenia pre architektúru Illinois Institute of Technology Chicago.

Obaja architekti okrem pedagogickej činnosti v USA aj projektovali.

Rozvoj modernej architektúry USA

Mestská vila „Isabel Roberts house“ Chicago, Frank Lion Wright, 1907

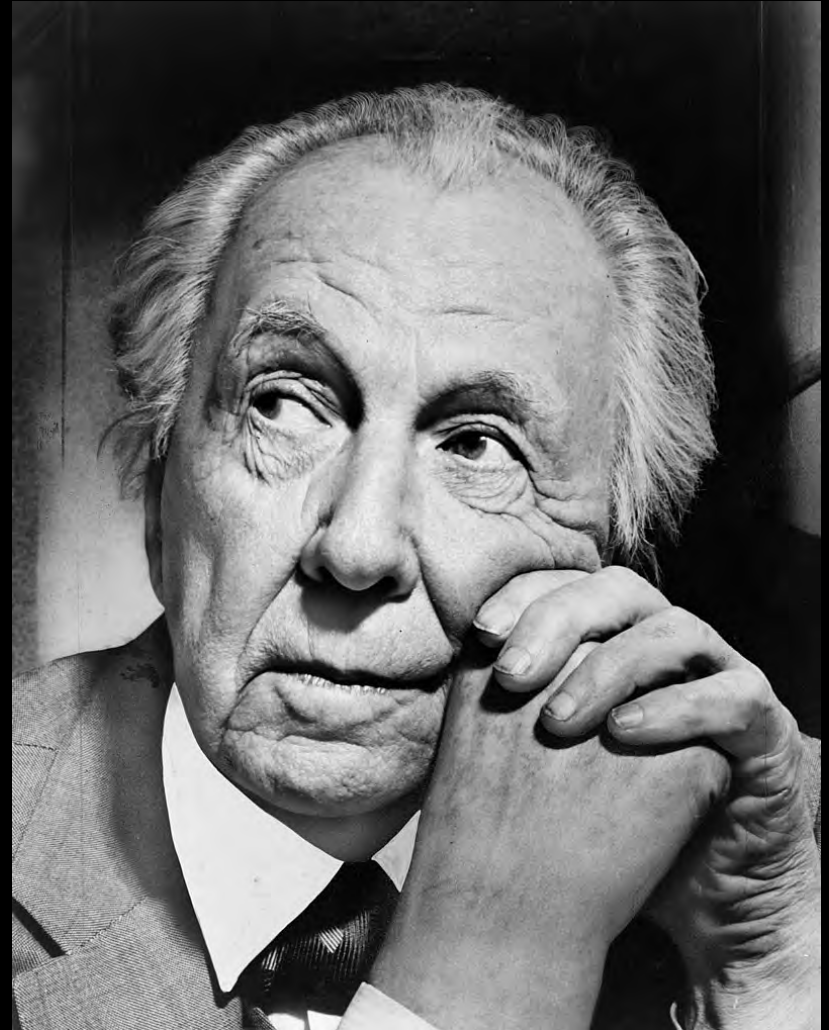


Rozvoj modernej architektúry USA

Frank Lion Wright

1869-1959

Americký architekt, najvýznamnejšia a veľmi plodná osobnosť americkej architektúry. Za svoj život vypracoval cca 1000 architektonických návrhov. Wright sa snažil zahrnúť prírodu do svojej architektúry a venoval sa aj organickým prvkom v architektúre. Ukážkou prvého princípu je jeho stavba – Vila nad vodopádom v Pensylvánii (1936-37). Ukážkou druhého je stavba Guggenheimovho múzea moderného umenia v New Yorku (1943-59)



Rozvoj modernej architektúry USA

Frank Loyd Wright sformuloval okolo roku 1935 svoju predstavu domu v prérii nasledovne:

- Šikmá strecha je drahá a neužitočná.
- Garáž je zbytočná, postačí kryté, po stranách otvorené miesto na parkovanie.
- Opustiť tradičné základové murivo a uspokojiť sa s tenkou základovou podložkou.
- Vnútorne dokončovacie práce sú zbytočné.
- Radiátory netreba, lepšie je vykurovať miestnosť z podlahy.
- Ani lustre netreba, nepriame osvetlenie spod stropu vyhovuje lepšie.
- Nábytok, obrazy a ozdôbky sú zbytočné, múry a steny môžu zastupovať skrine.
- Nijaké nátery. Najlepšie je konzervovať drevo stien.
- Nijaká omietka.
- Nijaké odkvapové žľaby, nijaké odkvapové rúry.

Rozvoj modernej architektúry USA

Vila pani Winklerovej a Goetschovej v Okemos, 1939
(Michigan, USA)



- Použitá literatúra a zdroje

Bohuslav Syrový a kolektív, Architektura Svědectví dob

Felix Faas, Moderná svetová architektúra

Carlo Cresti. Le Corbusier

J. Staňková J. Pechar, Tisíciletý vývoj architektury

Martin Kusý, Architektúra na Slovensku 1918-1945

GOOGLE

- Obrázky a fotografie

Tisíciletý vývoj architektury – 14

Autor – 15, 17 až 21

Ostatné fotografie - GOOGLE